

דברי רש"י

על נא רש"י

3'cc

וְיִזְכֹּר אֱלֹקִים אֶת נַח וְאֶת כָּל הַחַיָּה
וְאֶת כָּל הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר אִתּוֹ בַּתְּבֵבָה

יד א

10
פני
הערה

אנו למדים מפסוק זה שעל האדם לרחם לא רק על בני אדם כמותו
אלא גם על בעלי החיים כפי שהקדוש ברוך הוא זכר לא רק את נח אלא
גם את כל החיה והבהמה אשר היו אתו בתבה.

ומסופר על רבי יהודה הנשיא שבאו עליו יסורים מן השמים על כך
שלא ריחם על עגל שהיה עומד לשחיטה כפי שמובא בתלמוד שפעם אחת
6 ערך רבי סעודת מצוה ובא לשחוט עגל אחד עבור הסעודה, הלך העגל
והכניס את ראשו תחת גלימתו של רבי, ועיניו זלגו דמעות והשמיע קולות
של בכי לפניו כאומר: רבי, אל תשחטני! אמר רבי לעגל, לכך נוצרת ושחט
אותו, אמרו בשמים: הואיל והוא לא ריחם על העגל לכן יבואו עליו
יסורים.

11 ועל ידי המעשה הבא הלכו ממנו היסורים: יום אחד שפחתו של רבי
טאטאה את הבית, ומצאה שם חולדות, מה עשתה? באה להכותם במקל
ולהורגם, אמר לה רבי: הניחי להם שיצאו החוצה ואל תהרגי אותם שכתוב:
"ורחמיו על כל מעשיו" (תהלים קמה, ט), אמרו בשמים: הואיל והוא מרחם
על הבריות לכן נרחם גם עליו, והסירו ממנו את היסורים.

16 ומסופר על "החוזה מלובלין" שבשעת תקיעת שופר נאסף קהל רב בבית
מדרשו, וכולם איפו לכניסתו של הרבי, שהיה נמצא באותה שעה בחדרו
הסמוך לבית המדרש, ועורך את ההכנות האחרונות לתקיעת שופר ביחודים
עילאיים. והנה פנה הרב אל מקורביו ואמר: הביטו וראו אם רבי דוד
מללוב נמצא בבית המדרש. לא - השיבו המחפשים לרבי.

24 אם כן - אמר הרבי - לכו ותחפשוהו בכל מקום אפשרי, אני לא אוכל
להכנס לתקיעות ללא רבי דוד. יצאו השלוחים לרחובות לובלין וחפשוהו,
וכעבור דקות אחדות ראו את רבי דוד ניצב ליד הסוסים ומאכיל אותם
בשעורים שבידו, כיון שהעגלונים עזבו את הסוסים לבדם והלכו להתפלל
ולשמוע תקיעת שופר. שאלו את רבי דוד מה מעשיך כאן? השיב: אינני
26 מוכן לגשת לשמוע תקיעת שופר, האם רק עם בני אדם צריך לגמול
חסדים? והלא נאמר: "ורחמיו על כל מעשיו", מה אשמות בריות עלובות
אלו שבעליהן עזבו אותן לנפשן ללא אוכל?

כאשר חזר רבי דוד לבית המדרש, אמר החוזה: הנאה גדולה היתה לי
מהכנותיו של רבי דוד לתקיעת שופר, פמליה של מעלה כולה ירדה לראות
3 בשפע החסד והרחמים, שהעניק רבי דוד לסוסים הרעבים... פעולתו של
רבי דוד השתיקה את כל הקיטרוגים וביטלה את כל הגזירות הרעות מעם
ישראל, עבודתו של רבי דוד בין הסוסים פעלה בשמים יותר מכל הכוונות
והיחודים שכיוונו הרבה מגדולי הדור.

36 עליכם לדעת - סיים החוזה מלובלין - בפעולת חסד ורחמים שאדם
עושה כאן בעולם הזה, גורם הוא למעלה בעולמות העליונים, שיושפע
שפע רב עליו ועל כל עם ישראל שפע חסד ורחמים...

11

27 א

(יא) והנה עלה זית ממשטן של פסוק זה יראה שלא נעקרו האילנות ולא נמחו במבול. כי לא היה שם נחל שוטף, בעבור כי נתמלא כל העולם מים. אבל בבראשית רבה 14 אמרו מהיכן הביאה אותו רבי לוי אמר מהר המשחה הביאה אותו ולא ספת ארעא דישראל במיא דמבולא. הוא שהקדוש ברוך הוא אמר ליחזקאל בן אדם אמור לה את ארץ לא מטהרה * היא לא גושמה * ביום זעם 15. רבי בירי 16. אמר נפתחו לה שערי גן עדן והביאה אותו. והנה כוונתם שנעקרו האילנות ונמחו במקומות המבול ואף כי יהיה העלה נבל * ולן אמרו 17 אפילו איצטרובולין * של ריחים נמחו במבול ודרשו בו אבנים שחקו מים 18. ומאמרם דלא ספת ארעא דישראל במיא דמבולא. שלא היה עליה גשם המבול. כדכתיב לא גשמה. ולא נפתחו בה מעינות תהום רבה. אבל המים נתפשטו בכל העולם וכסו כל ההרים הגבוהים אשר תחת כל השמים. כמו שכתוב מפורש. ואין סביב ארץ ישראל גדר לעכב המים שלא יבאו בה. וכך אמרו בפרקי רבי אליעזר 19. ארץ ישראל לא ירד עליה מי המבול מן השמים אלא שנתגלגלו המים מן הארצות ונכנסו לתוכה שנאמר בן אדם אמור לה. והנה לדעת רבי לוי מפני שלא ירד בארץ ההיא הגשם השוטף ולא נפתחו עליה ארובות השמים. נשאר בה האילנות. ובכל העולם נשברו ונעקרו במבול ומטרות עזו. ואני תמה על מאמרם מגן עדן אם כן 20 לא ידע נח שקלו המים מעל הארץ כי שם לא נכנסו מי המבול ואולי היו שעריו סגורים שלא יכנסו שם המים וכאשר קלו המים נפתחו.

33 כל' יקר

ומה שפיי רש"י אמרה היונה היו מזונותי מרורים כזית כו' אין הפירוש שאמרה כן כפיה כי היונה לא בעלת דברים היא מתמול שלשום אלא שאנו מבינים ממה שהביאה למאכלה עלה זית מאכל מר מאד וכי לא ידעה היונה שיש לה ארוחת תמיד על שלחנו של נח דבר יום כיומו אלא ודאי שלכך בחרה במאכל מר זה לפי שהיה בירי שמים ולא בידי כשר ודם.

ח' כ"ב. עוד כל ימי הארץ גוי ויום ולילה לא ישבתו.

הנה בסנהדרין [דף נ"ח ע"ב] איתא: ואמר ר"ל עכו"ם ששבת חייב מיתה שנאמר ויום ולילה לא ישבתו ע"כ. ופירש"י וז"ל: וקא דריש ליה לא ישבתו ממלאכה דאכני אדם נמי קאי וכו'. לכאורה דרשת חז"ל זו אינה לפי פשוטו של מקרא. דכפשטות הכוונה בפסוק זה הוא הכטחת ה' שהעתים והעונות לא ישתנו, ומה היא השייכות בין זה לבין עכו"ם ששבת חייב מיתה?

Handwritten notes: n/c, 2/188

אבל נראה דכאמת כוונת הגמרא היא || לעומק פשוטו של מקרא. דכאן גילה לנו השי"ת שהנהגת העולם תהיה באופן אחר לאחר המבול ממה שהיתה קודם המבול, דקודם המבול התנהג הקב"ה עם עולמו באופן שהיה אפשר לראות בעליל כי העולם 16 הוא מחודש, והיינו שלא היה טבע קבוע הבלתי ניתן לשינוי, אלא היתה הנהגת השי"ת נראית ומוכחת בכל עת ועונה, ואילו עכשיו באה הכטחת השי"ת כי מעתה תהיה הנהגת העולם כאילו העולם הוא קדמון ונצחי. 2) כלומר, שהכל קבוע לפי סדר וכאילו הכל מתנהג מאיליו בלי שום מנהיג ובורא, ולכן הזרע והקציר והחום והיום והלילה לא ישכותו אלא יתנהגו לפי סדר שנקבע מראש כאילו אין לעולם משגיח תמידי הקובע את סדר העולם איך יהיה, זו היא עומק כוונת השי"ת בהכטחת עוד על ימי הארץ גוי לא ישכותו 44.

ג (א) והנחש היה ערום וגוי עד ויעשו להם תגורות שלשה הנה מהדעות נפלאו ממני בענין ספור הנחש ודבריו. דעת האומרים שבתחלת הבריאה היה הנחש בעל שכל ודבור וחולק בקומה זקופה ושבתאו הוטר ממנו שכלו דבורו ונקצצו רגליו כי זהו כלו הכחשת סבעי הדברים ומהיותיהם ולא נזכר זה בתוך קללותיו בהיותה העצומה מכלם. ודעת האומר שהנחש המדבר היה השטן שנראה לאדם בצורת הנחש כמו שכתב הגאון רב סעדיה חולתו כי הם באמת מחשבות שאין בהם ממש. והדעת הג' מהרב המורה ההכחיקים כבריתו שפשט הכתוב הזה אינו כלום אבל שהוא רמז מן החכמה הטבעית האלהית כי כבר הודעתך שאין ראוי להכחיש ספור אחד בכללו שיעידו עליו פשוטי כתובי התורה. ולכן דעתי בענין הנחש ותוכו הספור הזה אגיד לך מה שהוא יסוד הפרשה הזאת ואמתתה הוא שהנחש לא דבר כלל אל האשה ולא האשה אליו כי לא איש דברים הוא ולוה לא אמר הכתוב בענינו ויפתח ה' את פי הנחש כמו שאמר בתוך בלעם בשם בעבור שהיה דבור האתון כפשוטו ועל דרך פלא נאמר ויפתח ה' את פי האתון אבל בנחש לא אמר שפתח את פיו לפי שלא דבר כלל לא בדרך טבע ולא בדרך נס אבל היה הענין שהיא ראתה את הנחש שהיה עולה בעץ הדעת ואוכל מפירותיו פעם אחר פעם ולא היה מת ולא ניזוק בדבר מה והאשה חשבה בזה ותקרא בעצמה כאלו נתנה מדברת עם הנחש וכי הוא בעלותו בעץ ובאכלו מפריו היה אומר אליה לא מות

ממנות. אף היא כמחשבתה חשיב אמריה על זה והוא ע"ד מלפנו מבהמות ארץ ומעוף השמים תחכמו כי היא עשתה התחכמותה וחקירתה ממצעה הנחש והם הם הדברים שיחס הכתוב אליו. ואל תקשה עלי ממש הכתוב ויאמר אל האשה. כי הנה האמירה ההיא ענינה הוראת פעולתו ומה שחשבה היא ממנו. והוא פלשון (איוב י"ב ז') שאל נא בהמות ותורך ועוף השמים יגיד לך. או (שם ח') שיה לארץ ותורך ויספרו לך דגי הים. וכן אמר במקום אחר שאול אמר לא בני היא וים אמר אין עמדי אבדון ומות אמרו באזנינו שמענו שמעה. והרד אמר הללו את ה' מן הארץ תגינים וכל תהומות וידוע שהדברים האלה אינם בעלי שכל ולא ידברו ולא יאמרו ולא יספרו ולא יהללו אלא שמתוך פעולותיהם כשיתבוננו בהם בני אדם הם ידברו והללו ויספרו כאלו הדברים עצמם מספרים ומגידים להם אותם האמירו והלולים ולה נאמר בתחלת הספור הזה והנחש היה ערום מכל חית השדה ולא היתה ערמת ידועה והשכל וטענות נצחיות אבל היה בעלות בעץ לאכול לטבעה מפריו מה שלא היו עושים שאר חיות השדה ולכן לא זכר העוף כי אין חית השדה ומפני זה לא נאמר גם כן כ האדם לפי שלא היתה ערמתו בהשכל ובדבו כמותו כי אם בבקשת מזונו יותר מכל חית השדה. ואמר אשר עשה ה' אלהים להודיעו שעשה אלהים את הנחש בזה ערום מאד בהשגח פורטית כדי לנסות בו את האשה והאדם בו שיחבאר כי בעלותו שמה ואכלו מפרי הע התבוננה האשה ונסאה ונתנה בעצמה כא הנחש אומר אליה כל זה שנזכר הנה אמת היתה שהנחש סבב כל הרעה הזאת ושבו התקלה על ידו אבל שלא שדבר בפועל כל

16 21 24 31 36 41 46 51 56 61

4 ארכי

2

חייב מיתה, כי אם ישמור את השבת יכול לבוא מזה לידי האיסור של הסתכלות מה לפנים ומה לאחור [ואזהרתך זו היא מיתתך]. עכ"ד בכמה מקומות בחידושי. ולפ"מ שנתבאר שבפסוק זה גילה הקב"ה שהנהגתו לאחר המבול תהיה באופן שכאילו העולם הוא קדמון ולא מחודש וכלומר, שכאן נקבע היסוד שעולם כמנהגו נוהג ואין לו לאדם להכנס בחקירות וספיקות בזה, א"כ מדובן היטב מה שהוציאו חז"ל מזה שעכו"ם ששבת חייב מיתה, ודו"ק היטב.

(6) *ע*

וכיון שכן הוציאו מזה חז"ל דעכו"ם ששבת חייב מיתה, דהנה כי ארתי כמה פעמים בחידושי⁴⁵, דאף שבני נח נצטוו בז' מצוות והם מחוייבים בהאמונה באל אחד, מכל מקום הם לא נצטוו על האמונה בחידוש העולם, דהא כאמת הדין הוא שאסור לו לאדם להסתכל כמה לפנים ומה לאחור [חגיגה דף ט"ז ע"א], ורק בני ישראל שקבלו את התורה שנאמר בה כראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ והארץ הייתה הרה ובהו וגו' - והיינו שהוא ברא בריאה יש מאין - הם מחוייבים להאמין שהעולם אינו קדמון אלא מחודש על ידי הבורא. והנה שבת היא האות שקבע הקב"ה עם ישראל לזכור כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש, אבל עכו"ם שלא נצטווה על האמונה בחידוש העולם גם לא נצטווה על השבת, ולכן עכו"ם ששבת

(7) *הנה לא*

44 הנה לא ביאר לנו רבינו היטב מדוע באמת שינה הקב"ה את ההנהגה לאחר המבול, אבל נראה שכונתו לומר שזו היתה אחת מתיקוני הקב"ה בעולם לאחר המבול, דהא באמת האריך הרמב"ם (פ"א מעכו"ם) לבאר איך בא דור אנוש לעבוד ע"ז, ולתחילה אמרו שמכיון שהאלקים ברא את הכוכבים ונתנו במרום וחלק להם כבוד והם שמשים המשמשים לפניו א"כ ראויין הם לשבחם ולפארם. ומזה נתגלגל שאמרו שהאל צוה שיעבדו לכוכבים אלו, ומזה נסחב שאמרו שהכוכב עצמו דיבר אליהם וכו', עיי"ש ברמב"ם, וא"כ הכל התגלגל כמה שחקרו ביסוד בריאת העולם וראשיתו והאריך הוא מתנהג וכו', ולכן כאן קבע הקב"ה שאסור לו לאדם להסתכל כמה לפנים ומה לאחור [חגיגה דף ט"ז ע"א] אלא עליו להאמין כבריאה שנתחדשה על ידי הבורא ולא לחקור בזה, ולכן הוקבע שעולם כמנהגו נוהג והכל כאילו הוא מסתדר מעצמו בלי שום מנהיג.

תפקידו של האדם לשנות מדותיו הרעות

"ויחל נח איש האדמה ויטע כרם" (ט, ט)

פירש רש"י "ויחל נח" - עשה עצמו חולין שהיה לו לעסוק בנטיעה אחרת. ובמדרש כתוב משה - מאיש מצרי הגיע להיות איש אלוקים, נח - מאיש צדיק הגיע לאיש האדמה. עוד אמרו במדרש (סי' לו) נח היה להוט אחרי האדמה, וכן פירש הרמב"ן כוונת המילים "איש האדמה" שהיה להוט אחריה.

(8) *3110*
הנה

6 דברי חז"ל אלו טעונים ביאור רב, דהנה נח כשהיה בתיבה ראה ניסים גלויים שנעשו עמו במשך שנה שלימה. וכן ראה מה הקב"ה משלם לכל מי שאינו עושה רצונו. לכאורה אחרי שיצא מן התיבה היה צריך להיות עובד ה' בצורה נפלאה, ולהתעלות עוד יותר ממה שחיה קודם. והנה רואים להיפך הדרדרות עצומה כזו מאיש צדיק להיות להוט אחר האדמה מהי פשרה של ירידה זו?

11 נראה לבאר, דהנה כתוב בפסיקתא זוטא (נח יט) נח לא היה זכותו גדול כמו של האבות שרצו לפניו כסוסים לעשות רצונו. וכן אמרו במדרש (ב"ר ט אברהם שהיה כחו יפה - "התהלך לפני והיה תמים" אבל נח שהיה כוחו רע - "את האלוקים התהלך נח" שהיה צריך סעד וסיעתא דשמיא.

16 לכאורה איך מאמרים אלו מתיישבים עם מה שנאמר בזוהר הק' (ח"א נח): נח ראה מעשי בני אדם שמקולקלים הם והיה מתחבא מהם, בכדי לא להתפס בדרכיהם ועסק בעבודת ה', עסק בספרו של אדם הראשון ובספרו של חנוך, ע"כ. משמע שנח היה פרוש ועובד ה' גדול,

(3)

אלא נח היה מחביא עצמו מפני בני אדם כדי שלא ילמד ממעשיהם, אולם את טבעו לא שינה לטובה - "והיה כוחו רע", לכן היה צריך בכל עת סעד וסיעתא דשמיא לסומכו שלא יגרר אחריהם, משום שבמקום מחבואו לא עבד על טבעו לשנותם אלא עבד רק על ה"סור מרע" ולא על "ועשה טוב". משא"כ האבות הקדושים "רצו לפניו כסוסים בין בצעי המים לעשות רצון קונם", כלומר הלכו נגד הזרם של השפעת הדור, ולא נמשכו כלל אחריהם, ושינו את טיבעם לטוב. מאחר ולא הסתפקו כלל ב"סור מרע" אלא גם "ועשה טוב".

(9)
pe

וכיון שכן, נח בטבעו היה "איש האדמה", אלא שלא עסק באדמה מחשש שמא ילמד ממעשיהם המקולקלים של דורו, והיה נקרא בזה "איש צדיק" כיון שברח ממעשי הרשע של דורו, אמנם ברגע שיצא מן התבה ולא היה חשש שמא ילמד מהם, פרצה כל פנימיותו החוצה שהוא "איש האדמה". משא"כ משה מ"איש מצרי" שזהו היה פנימיותו וטבעו, ע"י עבודתו נהפך ל"איש אלוקים". ללמדנו - אפילו אדם שנחשב ל"איש צדיק" ללא עבודת המידות יוכל לבסוף להיות הגרוע שבכולם, כמו רבי יוחנן ששמונים שנה שימש בכהונה גדולה, ולבסוף נעשה צדוקי.

מכאן שלא די הוא לאדם שיתרחק מעושי רשע, אלא יש לשפר את המידות הרעות, דלולי זה אין לו ערבות שיצה"ר לא ישלוט עליו במשך חייו. כלשונו של הגר"א זצ"ל (יאבן שלמה" פ"א) עיקר חיות האדם להתחזק תמיד בשבירת המידות, ואם לאו למה לו חיים. וזה שאמר שלמה: "החזק במוסר אל תרף נצריה כי היא חייך" כי מוסר נקרא מה שמשבר מדותיו והולך נגד טבעו, עכ"ד. עיי' לקמן פרק י"ג פסוק י"א, מעשה נפלא בענין זה.

(10)
ע' א"ע

ובן מה שמוצא בספר מאמרי אברהם (בסוף ספר מעלות המורה) בשם אחי הגר"א, שאם היו בונים ציה"ר מתחילה כראוי היינו במתשבה לשם שמים, לא היו מתפללים שם ככוונה זרה, וכדוגמת מה שעשה ר' חייא (ב"מ פ"ה) כדי שלא תשכח מורה שעשה הכל מתחילה לשם שמים.

מן הארץ והיא יצא אשור (י. יא). כחכ רש"י, כיון שראה אשור את בניו שומעין לנמרוד ומורדין במקום לבנות המגדל, יצא ממוכס. הפסוק ממשיך שאשור הלך וזנה את ניוה. ואולי משום הכי זכה ניוה העיר והגדולה לעשות תשובה שלימה, משום שהמייסד של העיר מאם ברע אשר כנגד ה' והוא נטע בתוך העיר יראה מהשי"ת וטיהר ארצו. וכדאי לזיין מה דאיתא בספיה"ק נועם אלימלך פ"ר ט"י ד"ה ו'ואברהם" לפרש המשנה בנכורים (פ"ג מ"ג) החליל מכה לפניהם ח"ל, יש בני אדם שאינם מסגפים עצמם כ"כ ואעפ"כ זוכים לחסידות ושלמות, והו ג"כ ע"י סיבת הנדיק שסיגף עצמו והסיר המסך המגדיל הגדול וכו' והחילונים המעכבים את האדם לבוא לדרבי ה' ועושים שביל ודך בעבודתו יתבדך, אזי בקל לקרב אל הקדושה (גשאר אנשים) ולילך בדרבי ה', והו החליל מכה לפניהם, ר"ל ע"י מצות ציבורים, הכו החליל, ואחר העולם שהוא מלא חילונים וכו' החליל הוא לשון חלל ואחר וכו' והיה קל לכל אדם לעבוד השי"ת, והו כל העולם ניזון בשביל חנינה בני (פעמים כד: ע"ש).

וזאת עשה אשור בהמייסדות העיר ניוה לשם שמים, שהשפיע דאפילו לאחר כמה וכמה שנים שיחזרו בתשובה כל העיר. עוד יש להוסיף בענין זה להכל תלוי בהראשית על פי מה דאיתא בכתר ראש להגר"ח מוואלאוין זצ"ל (א"ר ע"א) שאומר דהו דבר מנוסה דכשישכים אדם בצוקר וקבל עליו ציום ההוא עול תורה וצאתה ובלג תמים היינו שיגמור בלבו שלא ישמע לשום דבר ולא יבטלנו שום טרדא, או יסורו ממנו הנטולים וכו' ודאי יצליח ציום ההוא בתורה, וכפי מוקף קבלת עול התורה "בצוקר" וכפי מוקף ההסכמה קן יעוררו ר"ה' בו ציום וכן יסורו הטרדות ממנו, עכ"ל.

ששומר הראשית או יצליח אחר כך בהמשך כל הדברים.

ועובדא שמעתי מפי הרח"צ ר' דן סגל שליט"א, דבשעה שחגגו הנחת אבן הפינה בעבור ישיבת קאמעניץ שלח הרבאש ישיבה הגאון ר' ברוך בער זצ"ל שליח להזמין את ראש העיר למען הכבוד, ומה נעשה, בלאתו שעה שבא להזמין היה יושב שם ג"כ הגלח של העיר, ולמען השלום הזמין אותו גם כן, ומוזנן שבא, ומספרים ו' שר' ברוך צער היה זוכה כמינוק כל הזמן של החגיגה ואמר למקורביו דמי יודע מה נעשה עם כל הישיבה אם יהיה אחז הכלחה אם בעת שמניחין היסוד יושב שם טומאה.

חזינן החשיבות של המייסדות והתחלה של דבר רוחני שצריך להיות בתכלית ההידור של קדושה כדי לראות פירות נאים.

וזו מתאים לדברינו הנ"ל להכל תלוי בהנהגה של הראשית דכפי השיעור

